

חיל הרגלים לקראת שנות ה-80

תא"ל מתן וילנאי

סקירה היסטורית

חיל הרגלים, כתב בן-גוריון, "הוא הצבא הסדיר הראשון בהיסטוריה האנושית. אחריו קמו חילות אחרים, שהצטיינו בציוד ובנשק מיוחד או באמצעי תנועה מהירים. הרבה חידושים טכניים וארגוניים נעשו במלאכת הצבא, ותורת הלחימה נתעמקה ונסתעפה, אולם חיל הרגלים נשאר הלוח של הצבא, יסודו ומשענו העיקרי". ואכן, לאורך אלפי שנות היסטוריה צבאית, היה החי"ר "מלכת שדה הקרב". הפאלאנקס היווני, הלגיון הרומי, "הקשת הארוכה" הבריטית — הם אך מעט מציוני הדרך המלווים את הדומיננטיות של החי"ר בשדה הקרב. אמת, היו תקופות בהן עלה ערכם של פרשים, כבדים או קלים, אולם לאורך זמן — היה זה החי"ר שהצליח שוב ושוב להכות את כל שאר יריביו. מרכבות קרב, פרשים ברבריים, אבירים עוטי שריון — כל אלה באו אל העולם וחלפו ממנו, ואילו חייל החי"ר נותר על מכונו.

במאות ה-18 וה-19 הוקמו צבאות-המונים, שנשענו על מאסות חיילי חי"ר. החייל הכורד, החמוש בנשק אישי, היה יחידת היסוד הקובעת עצמתם של צבאות. הצבא החזק יותר היה זה שמספר קני רוביו עלה על זה שברשות יריביו; ו"אלוהי המלחמה", כמאמר נפוליון, "עמד לצדם של הגדודים הגדולים יותר". במלחמת העולם הראשונה החל מעמדו של החי"ר להתערער. מאסת האש באה על מקום מאסת האדם. השילוב של החפירות, המקלע וגדר התיל "הקפיא" את החזית, והתעצמותה של הארטילריה הילכה אימים על שדה הקרב. מהשילוב המקובל של "תנועה ואש" נותרה האש בלבד. במטרה לפרוץ את הקיפאון נוסו מספר פתרונות טכנולוגיים חדשים, אשר שניים מהם היוו פריצת דרך גם בטקטיקה ובאסטרטגיה — הטנק והמטוס. ראשית הטנק כמכשיר מסייע לחי"ר, וכאמ"צ עזי פריצת גדרות ולמעבר מכשולים. מהתחלה צנועה זו ומאבות טיפוס פרימיטיביים ביותר התפתחו הטנקים, עד שהפכו לאמצעי הלחימה החשוב ביותר שהופעל בקרבות היבשה במלחמת העולם השנייה. המבצעים הגרמניים נגד פולין (1939), צרפת (1940) ורוסיה (1941) הביאו את עקרונות המהירות, ההפתעה וריכוז הכוח לידי מיצוי מלא. "מלחמת הבוק"

("בליצקריג") ו"קצב השריון" החליפו את החפירות והמקלעים של המלחמה הקודמת. לכאורה, התבטל הצורך בחי"ר, והפעם דווקא משום שבשילוב "תנועה ואש" הושם דגש על "תנועה", אולם לא כך היה הדבר למעשה. השריון אכן הכתיב את הקצב במספר לא מבוטל של מערכות, אך ללא החי"ר שנלווה אליו, וללא שילוב של אלמנטים מסייעים כארטילריה והנדסה, לא יכול היה השריון למלא את משימותיו. כדי שיוכל לסייע לשריון, עבר גם החי"ר תהליך של ניוד ומיכון. אם כי מרבית כוחות החי"ר של אותה מלחמה היו לכל היותר מנויידים במשאיות, הנה ראתה מלחמה זו את פיתוחו של רכב התובלה והלחימה של החי"ר — הנגמ"ש. (האמריקנים והבריטים השתמשו בעיקר בזחל"מים ובמידה מועטת בטנקים חסרי צריח, ואילו הגרמנים — בעיקר בזחל"מים ובשריוניות אופניות). הלקח האמיתי של מלחמת העולם השנייה הוא ששימוש יעיל בעוצבות משולבות גדולות, המתבססות על שריון ומסתייעות בורעות וחילות אחרים, הינו המפתח להשגת הניצחון בקרב. במלחמת העולם השנייה בא לידי ביטוי היבט נוסף של ניירות החי"ר — הממד האווירי. פותחו טכניקות למבצעים מוצנחים ומונחתים, והיקפם של מבצעים אלה הלך וגדל; ממבצעים מיוחדים בתחילת המלחמה (כהשתלטות על גשרים ומצודות בארצות השפלה ב-1940), עבור דרך מבצעים ברמת החטיבה והדיביזיה (ככיבוש כרתים ב-1941 והצניחות בנורמנדיה ב-1944), וכלה במבצע של ארמיה מוטסת ("גן השוק" — הצניחות בהולנד בספטמבר 1944).

פיתוח המסוק העניק תנופה ומשמעות חדשה לניודו האווירי של החי"ר. במלחמת קוריאה (1950-53), במבצע סואץ הבריטי-צרפתי (1956) ובעיקר במלחמת ויאטנאם, הלך המסוק ותפס מקום נכבד ביותר ככלי תובלה ולחימה של שדה הקרב המודרני. הצבא האמריקני נייד דיביזיית חי"ר שלמה, וניהל מבצעים מוסקים רבי-היקף, שכללו דילוג אווירי של כוחות חי"ר, ארטילריה ואף רכב קל. כתוצאה מהתפתחות זו החלו לשקול במערב אפשרות ליצירת יחידות אורגניות יבשה-אוויר, שישלבו תחת קורת גג מנהלתית ומבצעית משותפת אלמנטים של חי"ר, שריון ומסוקים.

הסקירה ההיסטורית מצביעה אפוא על כך, שהחי"ר היה והינו גורם מרכזי בלחימה. אפשר שאין הוא עוד בגדר "מלכת שדה הקרב", אך ללא ספק מהווה הוא גורם חשוב ביותר במערכה. החי"ר יכול להילחם בצורות קרב שונות: בשיתוף פעולה עם חילות אחרים (בעיקר עם שריון), בלחימה עצמאית בשטחים קשים, או במשימות מיוחדות. זמנו של החי"ר טרם עבר.

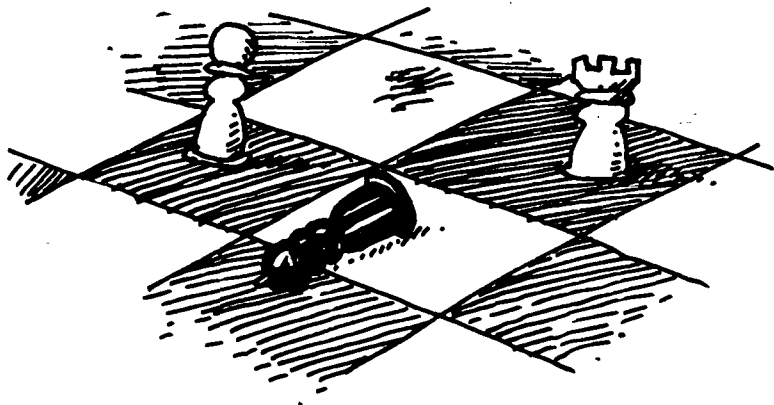
מאפייני לחימת החי"ר

- א. **חייל החי"ר הינו איש נושא נשק שתפקידו לנהל קרב פנים-אל-פנים עם האויב.** נשקו הבסיסי הוא הנשק האישי. סוד חינוכיותו של החי"ר נמצא דווקא בהגדרה מצומצמת זו, המאפיינת אותו בנקודות הבאות:
  - א. **מערכת גמישה בהפעלה:** חייל רגלי עשוי להילחם מעל רק"ם, מתוך מסוק, בעזרת השטה או הצנחה — כל זאת בכל תנאי מזג אוויר ובכל תנאי קרקע.
  - ב. **לחימה אישית:** כל חייל חי"ר מהווה יחידה בפני עצמה. לחימתו אישית, איטית ויסודית. החי"ר איננו "שוטף" יערים — עליו לטהרם. מעבר ללחימה האישית קיימת עבודת הצוות, אשר בלעדיה אין הלחימה יכולה להשיג את מטרתה.
  - ג. **פלטפורמה מוגבלת לנשיאת נשק:** מהיותו הסבל של אמצעי הלחימה, מוגבלת יכולתו של חייל החי"ר לשאת מערכות נשק. לחייל הרגלי אין כל אמצעי נשיאה מעבר לגבו, שריריו וראותיו. מכאן הצורך בכושר גופני, בסיבולת גופנית ובעירנות נפשית. מכאן גם שהכושר הפיזי מהווה מגבלה קריטית, ומדרג יכולויות שונות לחיילים בני גילאים שונים. יתר-על-כן, לחייל החי"ר אין "תחמושת בטן" כשל איש צוות טנק או תומ"ת, יש לו "גב" תחמושת, המותנה בגופו-שלו.
  - ד. **היפגעות גבוהה:** החייל הרגלי חשוף ורגיש לכל סוג של אש בשדה הקרב, כולל אש נק"ל וארטילריה. במובן זה הוא פגיע לאין ערוך מאיש השריון, המוגן על ידי כלי רכבו.
  - ה. **איכות לוחמים גבוהה:** פועל יוצא מארבעת האפיונים שמנינו הוא הצורך בלוחם שאיכותו גבוהה, והניחן בכושר גופני ובחוסן נפשי. יותר מכל האחרים בא חייל החי"ר במגע

למעשה קיים מלכוד מסוים בתפיסת ההגנה של החי"ר בשדה הקרב המודרני, (המאופייין, כאמור, בהפעלת כמויות אש גדולות ומדוייקות): הגנה מפני אש מחייבת התחפרות, הכרוכה באבדן ניירות – גורם המקל על גילוי מאחזי החי"ר וריכוז האש להשמדתם. מכאן שמורות לחי"ר בהגנה שתי דרכי פעולה:

1. ארגון הגנה ניידת מבוצרת היטב.
2. ארגון הגנה ניידת המאפשרת דילוגים ממקום למקום.

תפיסת ההגנה האמריקנית – כפי שבאה לידי ביטוי ב-FM-100³, תקנון השדה החדש של צבא-היבשה האמריקני – מעדיפה את האפשרות השנייה, ומדגישה את שילוב החי"ר עם השריון בקרב הגנה נייד, פעיל ותוקפני.

ד. ביצוע משימה יכולת אוויר: הממד האווירי יאפשר להעתיק מרכזי כובד, ולהוציא את שדה הקרב משיווי משקלו. הפעלת כוחות חי"ר מוסקים וזתה בהכרה ובמגוון נסיון מעשי. יעידו על כך בין השאר המבצעים הרבים של האמריקנים במלחמת ויאטנאם. עם זאת – עדיין לא פותחו האמצעים הטכניים לתובלת-סער של רק"ם כבר בדרך האוויר. (בצבאות ארה"ב ובר"מ ישנם טנקים קלים שאפשר להטיסם ולהטילם, ומטוסי תובלה גדולים המסוגלים לשאת – אך לא להצניח! – טנקי מערכה).

ה. ביצוע משימות מיוחדות – הודות לגמישות הפעלתו יכול חיל הרגלים לפגוע בעורף האויב בנקודות רגישות, ולהקשות בדרך זו על האויב את ניהול המערכה. כהיסטוריה הצבאית ניתן למצוא דוגמאות רבות למשימות מיוחדות כאלה – החל בהתנקשות בחיי מפקדים בכירים בצד האויב (בניסיון הבריטי לחסל את המצביא הגרמני רומל בצפון אפריקה), עבור דרך כיבוש מעוזים "שאינם ניתנים לכיבוש" (כמצודת אבן-אמאל בבלגיה ב-1940), וכלה בבידוד שדה הקרב (בפעולות הצנחנים של בעלות הברית בפלישה לנורמנדיה ביוני 1944).

שילובו של מערך חיל הרגלים והצנחנים בצבא

מקובל לומר שבמלחמת יום-הכיפורים גילה צה"ל מחדש את החי"ר. החי"ר נכנס למלחמה

קרוב ביותר עם אויבו – כה קרוב, עד שניתן לומר שהוא היחיד הרואה את צבע עיניו של האויב אותו הוא הורג.

משימות החי"ר בשדה הקרב העתידי

עקרונות המלחמה הם גורמים קבועים לכל אורך ההיסטוריה, ויש להניח שתקפותם לא תתבטל גם בשדה הקרב העתידי, תהא דמותו אשר תהא. על החי"ר – כעל כל שאר מרכיבי הכוח הצבאי – ליישם נכונה את השינויים המתבקשים מהפיתוחים הטכנולוגיים עם אותם גורמים קבועים, אשר שימוש מושכל בהם יביא לניצחון. עקרונות משימותיו של החי"ר בשדה הקרב העתידי לא יהיו שונות בהרבה מהמשימות אותן מילא בעבר, אבל ביצוען יהיה קשה ומסובך מאשר אי-פעם.

יש להניח ששדה הקרב העתידי יאופיין בצפיפות כוחות יחסית למרחב, בתחום רב של מערכות הנשק, ובקטלנות-יתר של האש המופעלת בקרב. הטנק עדיין ימלא מקום מרכזי בלחימת היבשה, אם כי חופש פעולתו יוגבל, עקב פיתוחן של התחמושות המדוייקות (PGM) למיניהן. שדה הקרב כולו יהיה גדוש בכלי רק"ם, כמסוקים, במערכות אלקטרוניות, בלייזרים וכדומה – ובתוצאה מכך תהיה הלחימה מסובכת יותר מאשר אי פעם. למרות ההתפתחות המרשימות באמצעי החישה, במערכות המודיעין ובצינוורות התקשורת, ייתקלו עדיין הכוחות הלוחמים ב"חיפוף" – אותו גורם מתסכל, מעכב ומשבשש עליו דיבר קלאוזוביץ – השם לאל תכניות שנראו, על הנייר, כמושלמות לחלוטין. בשדה קרב כזה, יהיה העומס האישי המוטל על כל חייל, ובמיוחד על חייל החי"ר, גדול יותר מאשר בעבר. מחד גיסא ייחשף החייל יותר מתמיד לאיתור ולפגיעה, אך מאידך גיסא ייורד-היתר יעמיד בפניו אתגר מחשבתי וטקטי, ויפתח בפניו אופציות חדשות שלא נודעו בעבר.

בתוך שדה קרב קטלני זה יישארו משימות החי"ר הקלאסיות בתוקפן, אם כי יהיה כאמור קשה ומסובך יותר לבצען. עם משימות אלה ניתן למנות:

א. שיתוף פעולה עם טנקים: פיתוח התחמושת המדוייקת והרננית שדה הקרב באמצעים ניט מאיימים לפגוע ביעילות השריון במילוי משימותיו. מכאן הצורך ללוות את הטנקים בכוחות חי"ר, שיוכלו לפלס עבורם דרך בין מגנני הנ"ט, להגן על הטנקים הידירותיים מפני חי"ר אויב, ולתקוף טנקי אויב. כלי רכבם של כוחות חי"ר אלה יהיה טיפוס משופר של נגמ"ש – ה-IFV – רכב-הלחימה-לחי"ר². צבא ארה"ב עוסק כיום בפיתוח כלי כזה (XM-2), שייחודו בכך שניתן להילחם ממנו לחימה רכובה, כשחילי החי"ר המוסעים בו אינם צריכים לחשוף עצמם לשם ירי (כפי שהדבר נעשה ב-M-113) מחוץ למחסה השריון. ה-XM-2 איננו רק "מונית לחי"ר", אלא רק"ם של ממש בנוסח ה-BMP הרוסי. הוא יצויד גם בתותח אוטומטי בקוטר 25 מ"מ ובטילים נ"ט, וכך יוכל החי"ר להשתתף הן

בקרב השב"ש, והן בקרבות חי"ר בחי"ר. בשנות ה-30 הטיף הוגה הרעות הצבאי ב' ה' לידל-הארט להקמת יחידות-נחתים-שלייבשה, לאמור – יחידות חי"ר שימלאו, לגבי השריון, תפקיד דומה לזה של יחידות הנחתים של הצי. דומני, שטעמו של רעיון זה לא פג גם כיום; ורעיון ה-IFV יאפשר, בהקבלה נוספת לצי, לראות בטנק "אניה-ראשה" (Capital Ship), היוצאת לקרב כשהיא מלווה ב"ספינות-ליווי" שתכליתן להגן עליה, כדי שתוכל להכריע בסופו של דבר בקרב.

ב. לחימה בשטחים סגורים: שטח סגור הינו שטח אשר בו מגבילה הטופוגרפיה את אפשרות תנועתו של השריון. כאלה הם שטח הררי או שטח זרוע מכשולים מלאכותיים, שטח בנוי ויעדים מבוצרים. זו "ממלכתו" של החי"ר. כאן ישא הוא בעיקר הלחימה. מעבר לכל פיתוח טכנולוגי ומכני, ייאלץ החי"ר לרדת מנגמ"שיו ומסוקיו, ולהילחם רגלית לחימת חי"ר קלאסית. ג. החזקת שטח-הגנה: חיל הרגלים בנוי להחזקת שטח בצורה היעילה והווללה ביותר. חי"ר המשופע באמצעי ניט, והנשען על תוואי קרקע נוחים ומכשולים, יכול לבלום מתקפות שריון גדולות לאורך זמן. אין ספק כי גם הטנקים ניתנים להפעול כנשק הגנתי, אולם הללו חייבים להישמר למשימתם העיקרית – ביצוע קרב התקפה. מכאן שהחי"ר ישא בעיקר נטל ההגנה. פיתוח אמצעי הנ"ט המודרניים משפר את יכולתו של החי"ר לבצע משימה זו. בצבא האמריקני, לדוגמה, אפשר למצוא בגדרו חרמ"ש 22 מערכות "טאו" ו-40 טילי "דראגון".

1 PGM – Precision Guided Munition

2 IFV – Infantry Fighting Vehicle

זו כשהוא מצויד בנשק אישי מיושן, ובאמצעי-ניוד שאבד עליהם הכלח.

כתוצאה מלקחי יום הכיפורים החל צה"ל להשקיע משאבים חומריים ואנושיים בפיתוח יכולתו של מערך החי"ר. ואכן, כיום מצויד חייל החי"ר בצה"ל ברובה, חגור וקסדה השונים מאלה שהיו ברשותו במלחמת יום הכיפורים. הוא נע על נגמ"ש, ומצויד במערכות נ"ט מהמשוכללות בעולם.

כעיקרון, בונה צה"ל את כוחותיו ללחימה ב"קרב המשולב", שהוא מאמץ משותף בו נוטלים חלק כל הכוחות הלוחמים. יחידות החי"ר בשלעצמן אינן מיועדות להשגת הכרעה בשדה הקרב; עיקר תפקידן הוא לאפשר ליחידות השריון למצות את יכולתן ב"קרב המרכזי". אין מערכת נשק בודדת הרומיננטית בשדה הקרב; טיל הנ"ט, הטנק והמסוק החמוש הם מרכיבים אחרים של מכונת מלחמה מורכבת. המיועדת לענות לבעיות המורכבות של שדה הקרב הנוכחי והעתיד.

בשל צורת היערכותו של האויב בגזרות מסוימות, ימשיך ויהיה לחי"ר תפקיד מרכזי בפריצת מערכים מבוצרים.

עצם קיומו של מושג הצניחה מעורר, מפעם לפעם, תהיות וספקות. אמת, הצניחה היא סמל, מבחן לאומץ-לב; אבל טמונה בה גם אפשרות פעולה לעתיד. צה"ל מסוגל לפעול הרחק

בעומק שטח האויב — ופעולה כגון נגע-חמדי במצרים תעיד על כך.

מגמות פיתוח בחיל הרגלים

כדי לעמוד על אתגרי שדה הקרב המודרני, על חיל הרגלים לנקוט בקו פעולה כפול: מחד גיסא עליו לשקוד על פיתוח אמל"ח מתקדם ומתוחכם, ומאידך גיסא — עליו לאמן את חיילי החי"ר ולהכשירם, הן מבחינת המיומנות הטכנית והן מבחינת התודעה הנדרשת, לעמוד בפני הלחצים המיוחדים הנובעים מאופיו של שדה קרב זה. טעות היא לחשוב שחייל החי"ר אינו לוחם "מקצועי", ושאינן הוא דומה בהכשרתו לתותחן או לטנקיסט. שנים רבות סברו בצה"ל, שהחי"ר הוא חיל שאת גייסותיו ניתן לאמן בקלות וללא השקעה גדולה, ואין זה מקרה שמקצועי הינה מפקדת-קצין-חיל-ראשי האחרונה שהוקמה בחילות השדה. חיל הרגלים הינו מקצוע מורכב ומסובך, ואמצעי הלחימה שלו עתידים להתפתח עוד יותר, לאורך הקווים הבאים:

א. **שכלול ערכות הלחימה של החייל הרגלי:** בהנחה כי בעתיד, כבעבר, יידרש החייל להילחם רגלית, יש להקל עליו ככל הניתן בלחימה זו, ולהקנות לו אמצעים מודרניים שיקלו על תפקידו בתפקידים הקלאסיים של החי"ר.

ב. **שכלול כושר הנ"ט:** בשדה קרב גרוש רק"ם אויב, ולא טנקים בלבד, יש לספק כושר נ"ט עד לרמות הנמוכות ביותר — מהחייל הבודד, דרך הכיתה והמחלקה ועד לרמת החטיבה והאוגדה. ג. **שכלול הנגמ"ש:** מעבר לוויכוח על היות הנגמ"ש כלי תובלה או כלי לחימה, יש לשכלל את מיגונו, ולהקנות לו כוח אש אשר יאפשר לו להשלים את אש הטנקים נגד מטרות רכות כמו שריוניות, מסוקים וחי"ר אויב, או להעסיק שריון אויב באש נ"ט ארוכת טווח. ד. **המשך פיתוח אמצעי ראיית לילה:** כסיוע ללחימה, הן בהגנה והן בהתקפה.

סיכום

בשדה הקרב של שנות ה-80 ימשיך החי"ר למלא תפקיד מרכזי בלחימה. התפתחות אמצעי הלחימה והניוד לא רק שאינם פוגעים ביכולתו להשתתף בקרב, אלא אף מסייעים לו למצות באורח טוב יותר את תכונותיו הייחודיות, הבאות לידי ביטוי ביכולת לנוע דרך כל שטח ולירות מכל מצב. ובקשר לצה"ל — יעידו דברי גיימס מטקלף, ההיסטוריון הראשי של הצבא האמריקני: "אם לימד אותנו החייל הישראלי משהו, היה זה שאל לנו לעולם לסמוך על פלאי הטכניקה במידה העלולה להשכיח את חשיבותו של החייל הקטן עם רובהו הקטן. החייל הרגלי עורנו המשען העיקרי בבניין הקרב".